

ІДЕОЛОГІЯ «РУССКОГО МИРА» ЯК ІДЕЙНА ОСНОВА РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. У 2014 р. Україна стала об'єктом агресії з боку Російської Федерації (РФ). Протягом першого півріччя неоголошеної війни Українська держава тимчасово втратила Кримський півострів й окремі території Донецької та Луганської областей. Лише ціною надзусиль і значних втрат Збройних сил України, Національної гвардії, добровольців, волонтерів у липні-серпні 2014 р вдалося спочатку зупинити поширення російської окупації, а згодом і перейти в наступ та відвоювати частину втрачених територій.

Пафосні епітети про ніби то «спільне минуле», «тісне переплетіння історичних долей», «глибоке усвідомлення нерозривної єдності», «братне походження і родинні зв'язки» не втомлюється нам нав'язувати російська пропаганда. Але погляньмо на реалії - Україна вже п'ятий рік поспіль (2014–2018) живе в умовах т. зв. гібридної війни. Її суть полягає у використанні агресором і місцевими проросійськими терористами не лише російської зброї, а й геополітичних, політичних, дипломатичних, економічних та ідеологічних важелів впливу на Україну.

Одним із важливих елементів гібридної війни і є концепт «русского міра». Він за своєю сутністю є неоімперською геополітичною ідеологічною доктриною, яка має на меті обґрунтувати теоретично та допомогти практично реінкарнувати Росію як імперську наддержаву у кордонах 1914 р.

Мета. Проаналізувати історико-політичні передумови й ідеологічне підґрунтя агресивної політики Росії щодо України.

Для досягнення мети ми ставимо наступні **завдання**:

- визначити ідейну концепцію «русского міра» та її історичні передумови;
- з'ясувати головні складові ідеології «русского міра»;
- визначити напрямки експансії «русского міра» в Україні.

Виклад матеріалу. Тож що являє собою так званий концепт «русского міра»? Українська Вікіпедія, наприклад, так пояснює значення цього терміна: «Російський світ» (рос. – русский мир) – російська неоімперська геополітична доктрина епохи панування путінізму. Слугує ідейним підґрунтям для історичного реваншу – воєнної агресії з метою реставрації Росії у кордонах СРСР до 1991 року та повернення її «зони впливу» (країн-колоній та сателітів у Європі, Закавказзі та Середній Азії до 1917 року (до поразки Росії у Першій світовій війні)... На своєму початку « русский мир» був ідеологічним підґрунтям для геополітичного утворення « Євразійський Союз», тобто реставрації СРСР у нових умовах, найважливішою складовою якого мала бути проросійська Україна, та згодом перетворився у виправдання прямої воєнної агресії проти України для захисту російського і російськомовного населення.

Митрополит УПЦ КП Євстратій, своєю чергою, наприклад, небезпідставно вважає, що: «концепція «русского міра» є насправді осучасненим варіантом традиційної російської імперської ідеї. А ця ідея, у свою чергу, не може бути реалізована без України. Тому «русский мир» у будь-якому з його варіантів явно або приховано є ворожим до української національної ідеї, до української державності».

Формально путінська Росія є федерацією багатьох народів, реально ж Росія являє собою державу тоталітарного типу, що всіляко намагається

зберегти статус-кво імперії після розвалу СРСР, знищуючи всі національно-визвольні рухи (дві російсько-чеченські війни – яскравий приклад придушення національно-визвольних рухів та державного етноциду). З цієї ж метою РФ намагається повернути свій втрачений вплив на весь колишній пострадянський простір (російсько-грузинська війна 2008 р., російсько-українська, що розпочалася 2014-го, тощо). Саме тому засадничим пріоритетом для внутрішньої й зовнішньої політики Кремля є не братерська співдружність народів, а російський імперський реваншизм і шовінізм, а етнічні росіяни є головним гегемоном і рупійною силою цього модерного проекту.

Ось що з цього приводу сказав один із провідних ідеологів неоімперіалізму та «русского міра», помічник Президента РФ В. Сурков:

«Є найромантичніша з важливих причин збереження національного суверенітету: росіяни, вже 500 років, з часу Івана III, є державотворчим народом. Ми – нація, яка звикла до державності. І на відміну від наших багатьох друзів по Радянському Союзу, і багатьох інших країн ми завжди були носіями національної ідеї. Ясно, що деякі країни, які оголошують своєю національною ідеєю вступ до Євросоюзу, дуже щасливі країни: їм багато думати не треба. У них все дуже просто. Москалі погані, вони в усьому винні, ми зараз побіжимо в Брюссель, і там все буде добре. Треба пам'ятати, що всі ці нації жодного дня у своїй історії не були суверенними, вони не мають досвіду державного існування. Тому цілком зрозуміло, що, коли в Москві не склалося або склалося не так, як хотілося, вони одразу ж, не замислюючись, біжать до іншого хазяїна. Це нормально. Були провінцією однієї країни, стануть провінцією іншої». Зрозуміло, що імперський ідеолог і практик має на увазі перш за все Україну, без якої цей російський імперський проект ніколи не буде реалізований.

Звертаючись до історії, ми бачимо, що Росія як своєрідне державне утворення у своєму багатовіковому розвитку мала і має чотири історичних типи державності: Московське царство (початково – князівство), Російська імперія, СРСР (з деякими особливостями і відмінностями) і, нарешті, Російська Федерація. Кожне з цих державних утворень, окрім притаманних їм владних інституцій, мало відповідну до історичної епохи ідеологію. Ідеологія є одним із важливих елементів державотворення і націєтворення. Головним її завданням є теоретичне обґрунтування і практичне втілення тих засадничих ідей, які продукує і реалізує керівництво держави та її провідна еліта. Спочатку переважаючий вплив на формування ідеологічних доктрин мала релігія, згодом вона поступилася місцем секулярно-просвітницьким і науково-пропагандистським концепціям.

Якщо перші московські володарі послуговувалися дещо примітивною, але водночас практичною і дієвою ідеологією «собирання русских земель», а саме завоюванням під свій скіпетр усієї спадщини Київської Русі, то згодом, з XV ст. вони взяли на озброєння більш релігійну (псевдотеологічну) доктрину «Москва – Третій Рим».

Наступною великодержавною ідеологією імперської Росії стала монархічна концепція «Православие, самодержавие, народность», яку в 30-х роках XIX ст. сформулював і втілював у життя міністр народної освіти, граф С. Уваров.»З утвердженням Росії як імперії та однієї з найпотужніших держав Європи, – як, наприклад, цілком обґрунтовано доводять науковці НІСД, – викристалізовується офіційна державна ідеологія, новим елементом якої стає привнесення, разом із духовно-релігійним і державницьким, національно-культурним складником. Ця державна ідеологія, що сформувалася протягом XVIII– початку XIX ст., є безпосередньою основою ідей РМ у їх сучасному офіційному варіанті»

З руйнацією на початку XX ст. Російської імперії та утворенням у 1922 р. СРСР ідеологія марксизму-ленінізму-сталінізму стала панівною в усіх сферах державного і суспільного життя. Головне більшовицьке гасло «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!» було кредо цієї тоталітарної ідеології, а провідною метою – всевітня пролетарська революція і створення всепланетарної пролетарської комуні. Хоча російський контекст ставав у «світовому інтернаціоналі» другорядним, але саме російська історія, мова, культура, освіта, наука тощо стали базовими для

формування і розвитку цієї тоталітарної ідеології, у той час як інші ідентичності, у тому числі й українська (т. зв. «український буржуазний націоналізм»), зазнавали шаленої дискримінації, а їхні провідні діячі ставали об'єктами переслідувань і репресій.

Ліквідація наприкінці ХХ ст. СРСР надала реальну можливість колишнім радянським республікам позбутися тоталітарного спадку і стати на шлях демократичного розвитку. Спочатку керівництво РФ намагалось хоча би формально демократизувати країну, але з часом відмовилося від цих задумів і розпочало активно пропагувати й відновлювати неоліберальний дискурс. Головним же провідником цих ідеологічних зрушень на початку ХХІ ст. став президент Російської Федерації В. Путін. Так, 24 жовтня 2006 р. у своєму вітальному слові до учасників Всесвітнього конгресу співвітчизників В. Путін заявив: «Цей день, безперечно, об'єднує не тільки багатонаціональний народ Росії, а й мільйони наших співвітчизників за кордоном, об'єднує весь так званий руський мір. Ми справді єдині, і жодні кордони та перепони не завадять цій єдності. У нас є тільки одна спільна мета – зробити цю єдність ще міцнішою».

Згодом, у червні 2007 р., згідно з указом В. Путіна, було створено недержавний центр підтримки та популяризації російської мови та культури «Русский мир». Співзасновниками Фонду стали Міністерство закордонних справ та Міністерство освіти і науки РФ. Головні його завдання були викладені чітко й амбіційно: «Руський мір – це не тільки росіяни, не тільки наші співвітчизники в країнах ближнього і далекого зарубіжжя, емігранти, вихідці з Росії та їхні нащадки. Це ще й іноземні громадяни, які говорять російською мовою, які вивчають або викладають її, всі ті, хто щиро цікавиться Росією, кого хвилює її майбутнє». З обранням патріархом Російської православної церкви (далі – РПЦ) Кіріла (Гундяєва) ідеї «русского міра» набули так званого «сакрального» звучання».

Під час виступу 3 листопада 2009 р. патріарх РПЦ окреслив не лише пріоритети т. зв. «русского міра», а і його базові елементи «опори» – православ'я, російська мова і культура та спільна історична пам'ять і спільні погляди на суспільний розвиток. Зокрема, він наголосив, що третім важливим базовим елементом цього концепту є спільна історична пам'ять і спільні погляди на суспільний розвиток. Реалізація її головних завдань планувалася на близьку і далеку перспективу, оскільки В. Путін сподівався, що маріонеткове президентство В. Януковича «это всерьез и надолго». Проте Революція гідності перекреслила всі плани Кремля. А отже, В. Путін змушений був застосувати, окрім «м'якої сили» «русского міра», ще й «жорстку силу» – захопивши Крим й розпалюючи війну на Донбасі. Так, у лютому 2014 р. розпочалася неоголошена гібридна російсько-українська війна, що триває й досі.

Висновки. Щоб зрозуміти всю небезпеку концепту «Руський мір» для українства, коротко означимо його базові елементи. По-перше, це – РПЦ. Якщо церква у найближчих наших сусідів – Польщі, Угорщині, Словаччині, Румунії, Молдові, Білорусі та Росії – є виразником і гарантом їх державності, суверенності, унітарності й ідентичності, то в Україні якраз все навпаки. Одна з провідних конфесій – Українська Православна Церква (московського патріархату – УПЦ МП), попри свою удавану національну незалежність, є структурною і підлеглою частиною (підрозділом) РПЦ. Нагадаємо, що саме ця консервативна пропутінська релігійна організація є одним із стовпів і духовною скрепою т. зв. «русского міра».

По-друге, це – інформаційна безпека. Коли збройне протистояння між Москвою та Києвом скоротилося до мінімуму (обстріли і перестрілки на лінії зіткнення), головним полем битви виступає інформаційний простір. Саме засоби масової інформації (телебачення, інтернет, газети, часописи, радіо тощо) стають реальною і дієвою зброєю у цій гібридній війні, які звичайних пересічних людей перетворюють на зомбованих істот зі спотвореною національною та суспільною ідентичністю.

По-третє, це – російська мова і культура. На одній із зустрічей з представниками російської інтелігенції В. Путін, розповідаючи про проголошення Року російської мови, уточнив зміст поняття: «Російський світ може і повинен об'єднати всіх, кому дороге російське слово і російська культура, де б вони не жили, в Росії або за її межами. Частіше вживайте це словосполучення – «русский мір»».

По-четверте, це – російська освіта і наука. Одним із пріоритетних напрямків експансії «русского міра» в Україні є потужна популяризація і зміцнення позицій російської освіти і науки та використання їх у неоліберальному дискурсі.

Враховуючи вищезазначені чинники, ми наголошуємо й окреслюємо злочинну роль і місію концепту «русского міра» у перебігу російсько-українського конфлікту.

Література

1. Вікіпедія: вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Російський_світ
2. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. – 250 с.
3. Гурик М. І. Шумка М. Л. Трансформація специфічних ознак патерналізму в умовах децентралізації в Україні. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/29229>
4. О Фонде. Цели и задачи. Идеология [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.russkiymir.ru/russkiymir/ru/fund/about>
5. Чим російська Церква в Україні відрізняється від української? // Українська Право-славна Церква Київського патріархату. Харківська Єпархія. – 25 червня 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cerkva.kharkov.ua/novini/upckp/862.html>